

امکان‌سنجی ایجاد شهرهای نوین در سواحل جنوب کشور

به منظور توسعه قدرت ملی جمهوری اسلامی ایران

دکتر عبدالرضا فرجی‌راد^۱ و جمال بافرانی^۲

تاریخ وصول: ۱۳۹۲/۸/۱۴، تاریخ تایید: ۱۳۹۲/۱۱/۲۰

چکیده

شهرهای نواحی ساحلی مرتبط با آبهای آزاد، باتوجه به ویژگی خاص استراتژیکی و ژئوپولیتیکی و امتیازات نسبی خود اهمیت به‌سزایی در آمایش سرزمین و توسعه کشورها در ابعاد مختلف دارند. این نوع شهرها در روند جهانی شدن خود و در جریان رقابت با کشورهای منطقه‌ای و جهانی، می‌توانند آثار تکاثری رشد و توسعه را در ساختارهای مختلف ملی متجلی سازند. یکی از ساختارهای مهمی که در فرآیند جهانی شدن شهرها می‌تواند تحت‌تأثیر قرارگیرد، قدرت ملی و ژئوپولیتیک است. پژوهش حاضر با این پیش فرض اساسی که «شهرهای سواحل جنوبی ایران که در منطقه استراتژیکی خلیج فارس استقرار فضایی یافته‌اند، می‌توانند از طریق توسعه و ایجاد شرایط شبه‌جهانی شدن بر قدرت ملی و ژئوپولیتیک ایران تأثیر مثبت بگذارند؛ در پی آن است تا به اولویت‌سنجی و پتانسیل‌یابی شهرهای سواحل جنوب کشور اقدام نماید. نوع تحقیق بر اساس ماهیت، توصیفی - تحلیلی و بر مبنای هدف، کاربردی است. در گردآوری داده‌ها از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه‌ای) مبتنی بر نظر خبرگان استفاده شد. تکنیک به‌کار رفته جهت رتبه‌بندی شهرها، تاپسیس (TOPSIS) بوده و در وزن‌دهی ابعاد و شاخص‌ها از روش آنتروپی استفاده گردید. جهت مقایسه شهرها، هشت مولفه جهانی شدن و هفتاد و هشت شاخص مربوط به آنها به‌کارگیری شد. ابتدا شهرهای سواحل جنوب براساس مولفه‌ها و ابعاد مختلف با هم مقایسه و رتبه‌بندی شدند و سپس بر مبنای شاخص‌های ترکیبی و تخصیص اوزان اهمیت نسبی به هر بُعد، رتبه‌بندی و اولویت‌سنجی نهایی گردیدند. نتایج نشان داد که شهرهای ساحلی چابهار، کیش، آبادان و بندرعباس براساس شاخص‌های ترکیبی در اولویت نخست ایجاد شهرهای شبه‌جهانی در خلیج فارس قرار گرفتند؛ بنابراین می‌توان با ایجاد و توسعه شهرهای شبه‌جهانی در این شهرها به سمت ارتقاء کارکردهای منطقه‌ای، ملی و جهانی حرکت نمود و از این طریق شاهد توسعه قدرت ملی و ژئوپولیتیک ایران بود.

کلیدواژگان: شهرهای شبه‌جهانی، قدرت ملی، ژئوپولیتیک، اولویت‌بندی، شهرهای ساحلی جنوب ایران.

۱. استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران

۲. دکترای تخصصی جغرافیای سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران

مقدمه

موقعیت و ویژگی‌های جغرافیایی، یکی از مهمترین شاخص‌های قدرت بخشی مناطق می‌باشد که می‌تواند بر قدرت ملی و رفتارهای سیاسی یک کشور تأثیرات متفاوتی داشته باشد (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۲)؛ درک موقعیت جغرافیایی نواحی مختلف هر کشور نیز می‌تواند تأثیرات مستقیمی بر منافع آن کشور داشته باشد (حافظ‌نیا و رومینا، ۱۳۸۴: ۵-۶).

از آنجا که از زمان پیدایش شهرها برای مدیریت آن، از یک سازماندهی سیاسی و اداری خاصی استفاده می‌شده است؛ لذا همواره ویژگی سیاسی خود را به یدک کشیده‌اند. خواه این شهرها کوچک باشند خواه بزرگ، به صورت آزاد اداره شوند یا اقتدارگرایی، در صورتی که به سمت کلان بودن حرکت کنند، جنبه سیاسی بودن آن مشهودتر می‌شود. در میان شهرها، شهرهای نواحی ساحلی با توجه به ویژگی خاص استراتژیکی و ژئوپولیتیکی خود (یعنی همجواری با دریاها و آزاد) اهمیت به‌سزایی دارند و در صورتی که این شهرها مجهز به شرایط حاکم بر شهر جهانی شوند، منجر به قدرت اقتصادی و به تبع آن قدرت سیاسی و در حالت کلی باعث توسعه قدرت ملی کشور مذکور در بین کشورهای همجوار خواهد شد. در این بین جمهوری اسلامی ایران در مناطق سواحل جنوبی خود دارای شهرهایی است که با مدیریت بهتر و جهانی کردن آنها می‌توان قدرت ملی و ژئوپولیتیکی آن را توسعه داد که منظور، جنوب نواحی ساحلی حوزه خلیج فارس و دریای عمان است، منطقه‌ای حدود ۲۰۰۰ کیلومتر که، ۱۵۰۰ کیلومتر آن در ساحل خلیج فارس و ۵۰۰ کیلومتر آن در ساحل دریای عمان قرار دارد.

شهرهای ساحلی جنوب ایران، به دلیل ویژگی‌های استراتژیکی آن از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشند. به طوری که این سواحل دارای قابلیت‌ها و توانمندی‌های ژئوپولیتیکی، ژئواستراتژیکی و ژئواکونومیکی مهمی است. کشور ایران با قرار گرفتن در جنوب غربی آسیا، دارای یک موقعیت استراتژیکی برای تأمین انرژی دیگر کشورها می‌باشد که به طور شاخصی در کانون توجه جهانی قرار گرفته و نقش ویژه‌ای به ظرفیت موجود ایران جهت تأمین انرژی کشورهای مختلف بخشیده است (شیخ عطار، ۱۳۸۵: ۱۵). با توجه به پتانسیل‌های بالای شهرهای سواحل جنوبی و با تکیه بر مقوله نوظهور شهرهای جهانی می‌توان اذعان نمود که با برنامه‌ریزی اصولی بر روی این شهرها می‌توان قدرت ملی و ژئوپولیتیکی کشور جمهوری اسلامی ایران را در بین

سایر کشورهای این منطقه ژئوپلیتیکی تا حد زیادی بالا برد. چرا که امروزه شهرهای جهانی پدیده‌های نوظهوری هستند که در متن اقتصاد جهانی به‌عنوان مکان‌های پیوند دهنده شبکه اقتصاد جهانی عمل می‌کنند و سبب شکل‌گیری فضای جریان‌ها و به‌وجود آمدن کانون‌های قدرت نوظهور در نقشه جغرافیای سیاسی جهان شده‌اند (پورموسوی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۱).

هدف از پژوهش حاضر، توان‌سنجی شهرهای سواحل جنوب کشور به‌منظور ایجاد شهرهای شبه جهانی و توسعه قدرت ملی کشور است. برای وصول بدین مقصود، نخست اقدام به شناسایی عوامل، شاخص‌ها، و متغیرهای (ساختارهای) تأثیرگذار بر جهانی شدن شهرهای سواحل جنوبی ایران کرده و در مرحله بعد به اولویت‌بندی شهرهای مختلف موجود در سواحل جنوبی کشور، از لحاظ دارا بودن بیشترین قابلیت و توان برای جهانی شدن می‌پردازد.

مبانی نظری پژوهش

مفهوم جهانی شدن و نظریات مربوط به آن

اصطلاح «جهانی شدن» برای نخستین بار در سال ۱۹۶۱ در یک واژه نامه آمریکایی نمایان شد. در نیمه دوم دهه ۱۹۸۰ بود که استفاده از این مفهوم به سرعت رواج پیدا کرد تا حدی که اکنون ردیابی نحوه انتشار آن در مناطق گسترده‌ای از جهان ناممکن است (رابرتسون، ۱۳۸۰: ۳۶).

مفهوم جهانی شدن هم به درهم فشرده شدن جهان و هم تراکم آگاهی نسبت به جهان به‌عنوان یک کل دلالت دارد (همان: ۳۵). جهانی شدن به صورت مصطلح امروزی تقریباً با تئوری مک لوهان مقارن هست. وی ارتباط جهان امروز را چهره به چهره می‌داند و در قالب تمدن شفاهی معرفی می‌سازد (ایرانزاده، ۱۳۸۰).

از نگاهی دیگر، می‌توان جهانی شدن را راهبرد کشف فرصت‌ها در نقاط مختلف جهان و استفاده از آنها به منظور بهینه‌سازی فعالیت‌های یک موسسه قلمداد کرد (Robinson & Pearce, 1999:272).

عده‌ای کلمه جهانی شدن را به‌عنوان یک روند سودمند- کلیدی برای توسعه اقتصادی جهان آینده اجتناب‌ناپذیر و غیرقابل تلقی می‌دانند و برخی دیگر از جهانی شدن با خصومت و حتی ترس یاد می‌کنند و معتقدند جهانی شدن نابرابری را میان ملتها را افزایش، اشتغال و استانداردهای زندگی را تهدید و پیشرفت اجتماعی را نقش بر آب می‌کند (شعبانلو، ۱۳۸۲).

به‌طورکلی، باتوجه به اینکه دیدگاه‌های گوناگونی درباره مسئله «جهانی شدن» وجود دارد برخی جهانی شدن را چیزی فراتر از مرحله‌ای گذرا در تاریخ نمی‌دانند؛ گروهی آن را آخرین تبلور رشد سرمایه‌داری غرب و نوسازی تلقی می‌کنند و دسته سوم، جهانی شدن را تحولی اساسی در سیاست جهانی قلمداد می‌کنند که شناخت آن نیازمند تفکری تازه است (مردانی‌گیوی، ۱۳۸۰: ۳۲).

پیچیدگی و غامض بودن پدیده جهانی شدن دیدگاه‌ها و رویکردهایی متفاوت و با توجهات خاص خود را به همراه داشته است از جمله:

به نظر لیبرال‌ها پدیده جهانی شدن وسیله‌ای برای رهایی از قید و بند سنت‌گرایی و کمونیسیم و همچنین وسیله‌ای برای استقرار صلح و آزادی همگانی تلقی می‌کنند. این نگرش به پدیده جهانی شدن از دو دیدگاه متضاد می‌نگرد: دیدگاه بدبینانه، جهانی شدن سرآغاز مرحله‌ای جدید از روابط بین‌الملل تلقی می‌کنند که توأم با رقابت‌های احتمالی بین فرهنگ‌ها و تمدن‌هاست. دیدگاه دیگر، جهانی شدن به‌مثابه پیروزی همه‌جانبه غرب بر ملت‌ها و کشورهای غیرغربی ارزیابی می‌کنند و صدور لیبرالیسم به سایر کشورها را به‌منظور برقراری صلح جهانی را توصیه می‌کنند (Held, 1997:310-314). لیبرال‌ها دولت را پدیده‌ای ابدی در نظر نمی‌گیرند و به نظر آنها دولت تنها بازیگر عرصه جهانی نیست بلکه، بازیگر فراملی قدرتمند دیگر نیز نقشی تأثیرگذار در روابط بین‌الملل دارند.

محافظه‌کاران و واقع‌گرایان برخلاف لیبرال‌ها، سیاست بین‌المللی را صحنه‌ای برای چالش دولت در به‌دست آوردن قدرت و عرصه تأمین منافع ملی تلقی می‌کنند. به باور این گروه در نظام بین‌الملل هیچ قدرتی فراتر از دولت نیست. نگرش محافظه‌کاران و واقع‌گرایان، جهانی شدن را چیزی جز همان امریکایی شدن نمی‌دانند. اقتصادهای مسلط غربی ممکن است با این پروژه همه را ببلعند و برای همیشه به افسانه حاکمیت ملی خاتمه دهند (Gilpin, 2000:25-48).

با توجه به نظریات یاد شده، از دیدگاه جامعه‌شناسان، جهانی شدن پدیده‌ای چند سببی، چند بعدی و دیالکتیک است که به حوزه‌های فنی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی قابل تقسیم و مطالعه است. در حوزه فنی و تکنولوژیک از وقوع انقلاب صنعتی سوم سخن می‌رود؛ انقلاب اول تحول در تکنولوژی تولید بود؛ انقلاب صنعتی دوم تحول در تکنولوژی ارتباط و توزیع ایجاد کرد و انقلاب صنعتی سوم؛ در ربع آخر قرن بیستم حول تکنولوژی‌هایی ارتباطی و اطلاعاتی و با نام انقلاب تکنولوژی اطلاعاتی یا انقلاب اطلاعات رخ داده است (بشیریه،

۱۳۸۱: ۱۶۲) که زادگاه آن ایالت متحده آمریکا است.

شهرهای شبه جهانی (مدرن)

با توجه به شرایط کشورهای درحال توسعه که نمی‌توانند همه ویژگی‌های شهرهای جهانی را داشته باشند، به همین جهت اینگونه شهرها را شهرهای شبه جهانی و مدرن نامگذاری می‌کنند که بتوان ارزش‌ها و مسائلی که مدنظر نظام سیاسی در کشورها می‌باشد مورد توجه قرار داد و امکانات زیرساختی از جمله فرودگاه مناسب، شرکت هواپیمایی، خدمات راه آهن و جاده‌های سریع‌السیار دوطرفه و ... را برای آنها پیش‌بینی کرد. یک شهر مدرن باید دارای سیستم حمل و نقل کارآمد و گسترده برای ایجاد ارتباطات، دسترسی و ارتباط مابین مناطق مختلف آن باشد.

مواد و روش

پژوهش حاضر از لحاظ روش، توصیفی-تحلیلی و از لحاظ نوع تحقیق، کاربردی است. برای انجام این تحقیق از شیوه‌های زیر بهره گرفته شده است: ۱. مطالعه کتابخانه‌ای و بررسی اسناد و آثار موجود در این زمینه به‌عنوان محور اصلی این تحقیق مورد توجه بوده است؛ ۲. طبقه‌بندی اطلاعات و استفاده از داده‌های گردآوری شده به فراخور موضوع.

منطق پژوهش استقرایی بوده و از تحلیل‌های کمی جهت شناسایی و اولویت‌سنجی شهرهای بندری سواحل جنوب کشور به‌منظور ایجاد شهرهای شبه جهانی و در راستای توسعه ژئوپلیتیک و قدرت ملی ایران استفاده می‌گردد. جهت تعیین مراکز مستعد ایجاد شهرهای شبه‌جهانی از مدل‌های تصمیم‌گیری تاپسیس (TOPSIS)؛ استفاده گردید. با هم‌سنجی ابعاد مختلف جهانی شدن شهرها و ابعاد قدرت ملی و ژئوپلیتیک، مولفه‌های مختلف مربوط به شهرهای شبه جهانی و متغیرها و شاخص‌های آن را می‌توان به شرح ذیل در جدول شماره ۱ تعیین نمود.

جدول ۱: مؤلفه‌ها، متغیرها و شاخص‌های شهرهای شبه جهانی

تعداد	متغیرها، شاخص‌ها	ابعاد
۲۱	تعداد پروژه‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، میزان گردش روزانه ارز خارجی، میزان تولید انبوه کالای صنعتی، درآمد ماهیانه افراد، درآمد سرانه مردم، درصد شاغلین و نیروی کار ماهر، قوانین تجاری کارآمد، درصد مشارکت بخش خصوصی و کاهش انحصاری تولید در عرصه اقتصاد، تعداد مراکز و هسته‌های تحقیق و توسعه در اقتصاد، تعداد مجتمع‌های تجاری، تعداد نمایندگی شرکت‌های فراملی و مراکز مالی، حضور دفاتر شرکت‌های بزرگ و نهادهای مالی و جهانی، تعداد بانک‌های جهانی، ارزش بازارهای سهام، حجم مایهانه مبادلات بانکی پول به خارج از استان و کشور، تحرک و تعداد مبادلات پولی از طریق بانک‌ها، سهم تولید خالص و ناخالص، میزان ارزش افزوده حقیقی بخش صنعت، تعداد کارخانه‌ها و کارگاه‌های تولیدی مبتنی بر اصول زیست محیطی، درصد اشتغال کل	اقتصادی-تجاری
۵	تعداد مدیران ارشد با مدرک دکتری تخصصی شاغل در سازمانهای تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز، تعداد مدیران دارای تحصیلات تکمیلی بکارگرفته شده در حوزه تخصص خود، تعداد سفرهای مسئولین و مدیران عالی به خارج از کشور جهت ارتقاء مهارت شغلی و مدیریتی و کسب تجربه؛ تعداد روایدهای حذف شده برای شهروندان؛ درصد انعطاف‌پذیری سازمانها، نهادهای تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز	مدیریتی-سیستمی
۹	میزان برخورداری از زیرساختهای فناوری و الکترونیکی مربوط به تجارت الکترونیک؛ درصد رشد فن‌آوری اطلاعات؛ تعداد میزبانی کنفرانس‌ها و همایش‌های علمی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و ورزشی برگزار شده در شهرها در مقیاس جهانی؛ میزان تماسهای تلفنی با خارج از کشور؛ تعداد کاربران اینترنت؛ تعداد خطوط پروازی و پروازهای بین‌المللی؛ تعداد استفاده از تلفن-های همراه؛ تعداد مجلات علمی منتشره؛ درصد برخورداری از امکانات و زیرساختهای مربوط به شهر الکترونیک	فناوری اطلاعات
۷	معکوس میزان ارتکاب جرم و ناامنی اجتماعی، معکوس درصد ساکنین در بافت‌های حاشیه‌ای و زاغه‌نشین - تعداد رسانه‌های جمعی؛ همچون روزنامه‌ها، خبرگزاری‌ها، رادیو و تلویزیون و سینما، ماهواره - تعداد دانشگاه‌های ملی و بین‌المللی - درصد باسوادی جمعیتی کل، تعداد فارغ‌التحصیلان مقاطع ارشد و دکتری تخصصی، تعداد کتابخانه‌های دارای شرایط استاندارد ملی و جهانی	اجتماعی-فرهنگی
۱۱	تعداد مراکز و دفاتر شرکت‌های خدماتی بزرگ و جهانی، تعداد شرکت‌های بزرگ چندملیتی، برخورداری از امکانات بهداشت استاندارد، تعداد هتل‌های سه و پنج ستاره، تعداد بیمارستانهای و مراکز درمانی مجهز با کارکرد ملی و فراملی، تعداد مراکز آشنشانی مطابق با استانداردهای جهانی، میزان برخورداری از تاسیسات و خدمات شهری، طول مسیرهای متروی شهری و بین شهری، تعداد انواع نیروگاه‌های تامین انرژی، معکوس تعداد قطعی توزیع مناسب انواع انرژی، میزان برخورداری از سیستم دفع آبهای سطحی و فاضلاب	زیربنایی
۸	تعداد خطوط پروازی و پروازهای بین‌المللی، توسعه سیستم‌های حمل و نقل عمومی، میزان توسعه زیرساختهای حمل و نقلی، میزان برخورداری و قابلیت گسترش حمل و نقل بین‌المللی راههای دریایی، طول خطوط راه آهن استاندارد، طول خطوط حمل و نقل جاده‌ای و شبکه‌های دسترسی استاندارد، تعداد فرودگاه‌ها و ایستگاه‌های راه‌آهن، تعداد اسکله‌های استاندارد مربوط به امور صادرات و واردات	حمل و نقل و ارتباطات
۷	معکوس تعداد ناآرامی‌ها، تنش‌ها و اغتشاش‌های داخلی، معکوس تعداد درگیری‌های انتخاباتی، معکوس تعداد منازعات قومی، تعداد برگزاری انتخابات آرام، تعداد مراکز نظامی-انتظامی، میزان برخورداری از سیستم‌های امنیت الکترونیکی و پلیس اینترنتی، میزان برخورداری از سیستم‌های کنترل الکترونیکی در فضاهای شهری	سیاسی-امنیتی
۵	معکوس میزان آلودگی هوا در شهر؛ برخورداری از تالاب‌ها، دریاچه‌ها، مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی؛ سطح برخورداری از مراکز دفن استاندارد مواد زائد شهری، میزان برخورداری از پتانسیل‌های طبیعی و محیطی رشد و توسعه اقتصادی مانند گاز، نفت، معادن و...؛ فاصله مکانی کمتر با شهرهای مکمل رشد و توسعه	مکانی-زیست محیطی

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۳.

کاربست تکنیک تاپسیس (TOPSIS) در شناسایی و اولویت‌بندی شهرهای شبه‌جهانی سواحل جنوب‌کشور الگوریتم TOPSIS به‌عنوان یک تکنیک تصمیم‌گیری چند شاخصه جبرانی بسیار قوی برای اولویت‌بندی گزینه‌ها از طریق شبیه‌نمودن به جواب ایده‌آل می‌باشد (Yoon & Hwang, 1985). در این پژوهش، از تکنیک تاپسیس جهت توان‌سنجی و اولویت‌بندی مراکز رشد و ایجاد شهرهای شبه‌جهانی در سواحل جنوبی استفاده می‌شود؛ بدین ترتیب با توجه به شاخص‌های مختلف مستعدترین شهرها جهت استقرار شرایط شبه‌جهانی مشخص می‌شود. در این الگوریتم، فرض می‌شود هر شاخص و معیار در ماتریس تصمیم‌گیری، دارای مطلوبیت افزایشی و یا کاهش‌ی‌کنناخت است به‌طوری که از این تکنیک می‌توان برای وزن‌دهی به شاخص‌ها استفاده نمود. اساس این روش بر این پایه استوار است که هر چه پراکندگی در مقادیر یک شاخص بیشتر باشد آن شاخص اهمیت بیشتری دارد (اکبری و همکار، ۱۳۸۷: ۴۶). جهت رتبه‌بندی پهنه‌ها و شهرهای محدوده مورد مطالعه، لازم است ضمن تعیین مهمترین شاخص‌های تأثیرگذار در ایجاد شهرهای شبه‌جهانی و وزن‌دهی به هر شاخص برای سطح‌بندی شهرهای سواحل جنوب‌کشور در راستای ایجاد شهرهای شبه‌جهانی بهره‌جست.

مکان پژوهشی و تدقیق محدوده مورد مطالعه

بررسی شرایط طبیعی و ژئوپلیتیکی خلیج فارس به‌عنوان سیستم فرادست شهرهای سواحل جنوب خلیج فارس به دلیل اینکه تنها دریای آزاد است که ایران را با دنیا، از راه آب مربوط و نیز موقعیت ژئوپلیتیک آن که در کلیه استراتژی‌های غرب و شرق به‌نحوی مورد توجه قرار می‌گیرد، دارای اهمیت است. پس شناخت آن و بهره‌برداری صحیح از امکانات نظامی و اقتصادی آن، رابطه مستقیمی با ثبات سیاسی و امنیت کشور ما دارد (عزتی، ۱۳۸۵: ۱۳۲). این خلیج در محدوده ۲۳ الی ۳۰ درجه عرض شمالی و ۴۸ الی ۵۶ درجه طول شرقی واقع شده است. طول ساحل آن از دهانه فاو تا بندرعباس ۱۳۷۵ کیلومتر است. عمق آن به ندرت از ۷۳/۲ تا ۹۱/۵ متر (۴۰ الی ۵۰ فاتوم) تجاوز می‌کند و عمق متوسط آن بین ۲۵ تا ۳۵ متر است که در دهانه تنگه هرمز به بیش از ۱۰۰ متر می‌رسد. خلیج فارس ۲۲۶ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد. این منطقه از سمت شمال‌غرب و منطقه دلتای رودخانه‌ها در هر سال ۵۳ متر خشکی در آب پیش‌رفته است

(حافظنیا، ۱۳۷۹: ۲۵). در میان مناطقی که درون محدوده‌ای به اصطلاح خاورمیانه قابل شناسایی هستند خلیج فارس مدل منحصر به فردی از یک منطقه ژئوپلیتیک است که فی‌نفسه یک محیط متجانس است این منطقه شامل ملت‌هایی است که از لحاظ برخی جنبه‌های فرهنگی از یکدیگر متفاوتند ولی در عین حال دل‌مشغولی‌های سیاسی، استراتژیک و اقتصادی مشابهی دارند (مجتهدزاده، ۱۳۷۹: ۴۱).

این منطقه وجوه مشترک بسیار اندکی با قدرتهایی دارد که خارج از محدود جغرافیایی و گستره تلاشهای اقتصادی آن هستند. کنشها و واکنشهای اصلی در این منطقه جنبه اقتصادی دارد و در ارتباط با مهمترین مناطق صنعتی مصرف‌کننده نفت در جهان است و حساسترین وجه سیاسی آن جنبه‌های استراتژیک دارد و مربوط به امنیت بازرگانی نفت است که ممر زندگی منطقه به‌شمار می‌رود (نیک‌ضمیر، ۱۳۸۱: ۱۷). کشورهای حوزه خلیج فارس، در زمره واحدهایی هستند که بیشترین حجم ستیزش، درگیری و رویارویی نظامی را طی سه دهه اخیر دارا بوده‌اند. بازیگران سیاسی حوزه خلیج فارس را می‌توان در زمره واحدهایی دانست که در شرایط همگون و هماهنگی نسبی و بدون تضاد پدیده به فضای رویارویی کشیده می‌شوند (پوستین‌چی، ۱۳۸۷: ۱۳۵).

عوامل تنش‌زا در منطقه خلیج فارس از منظر تحولات ژئوپلیتیکی منطقه و برهم زدن توازن قدرت در آن

در برنامه‌ریزی جهت ایجاد و توسعه شهرهای شبه جهانی در سواحل جنوب کشور و تأثیر آن بر قدرت ملی و ژئوپلیتیک ایران می‌بایست عوامل تنش‌زا در منطقه خلیج فارس از منظر تحولات ژئوپلیتیکی منطقه و برهم زدن توازن قدرت در آن مورد واکاوی قرار گیرد. خلیج فارس را براساس خصالت‌های مشترک و متمایز خود می‌توان یک واحد و منطقه ژئوپلیتیکی بارز در جهان دانست. اما این منطقه دارای معضلات و مشکلاتی است که اگر حل نشود تبدیل به بحران و تنش می‌شود؛ از جمله آنها می‌توان منافع متعارض، تحریکات سیاسی و اجتماعی داخلی، مسابقه تسلیحاتی را نام برد. در مجموع می‌توان ریشه‌های تعرض و تنش‌زا در این منطقه را که موانع خارجی و برون سیستمی ایجاد شهرهای شبه جهانی در سواحل جنوب کشور محسوب می‌شوند، بدین ترتیب

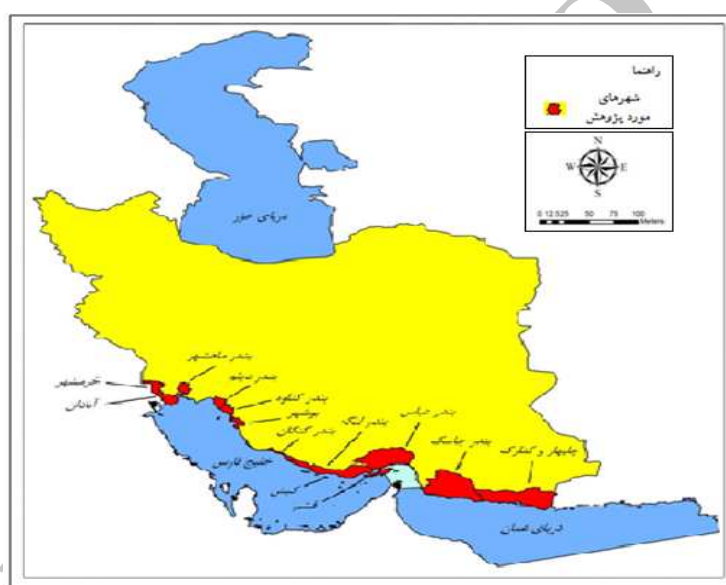

عنوان داشت: ۱. منافع متعارض و تنش‌های سیاسی در خلیج فارس؛ ۲. جهت‌گیریهای متفاوت در سیاست خارجی (ابراهیمی فر، ۱۳۸۱: ۲۷)؛ ۳. منازعه قدرت (Antoni Cordisman, 1984, 878)؛ ۴. مناقشات ارضی و مرزی؛ ۵. مسابقه تسلیحاتی در منطقه (ابراهیمی فر، ۱۳۸۱: ۳۸).

شهرهای ساحلی مورد مطالعه در پژوهش

شهرهای ساحلی جنوب کشور مورد مطالعه، شامل چهارده شهر بندری است که به آبهای آزاد دسترسی دارند.

این شهرها به ترتیب از شرق به غرب عبارتند از: چابهار، کنارک، بندر جاسک، بندرعباس، قشم، کیش، بندر لنگه، بندر کنگان، بوشهر، گناوه، ماهشهر، آبادان و خرمشهر (نقشه شماره ۱).

نقشه ۱: چهارده شهر ساحلی جنوب کشور مورد مطالعه

ترسیم: نگارنده بر اساس نقشه‌های ماهواره‌ای گوگل ارث، ۱۳۹۳.

یافته‌های پژوهش

رتبه‌بندی و تعیین شهرهای مستعد برای توسعه شهرهای شبه جهانی در سواحل جنوب کشور از گذشته‌های دور تاکنون رسم بر این بوده است که نواحی، شهرها و مناطق مختلف کشورها را

گاه براساس تقسیمات کشوری یا تقسیمات طبیعی و مناطق جغرافیایی یا بر اثر سطح برخورداری و توسعه در شاخص‌های مختلف و... رتبه‌بندی، سطح‌بندی و گروه‌بندی کنند. با عنایت بر رسالت اصلی مقاله حاضر، نخست بر اساس شاخص‌ها و متغیرهای شهرهای شبه‌جهانی اقدام به شناسایی و رتبه‌بندی شهرهای مستعد جهت ایجاد و توسعه شهرهای جهانی گردید. بدین منظور از تکنیک تاپسیس (TOPSIS) استفاده شد. بر اساس نظر خبرگان و با بررسی شهرهای بندری متفاوت که در سواحل جنوب کشور استقرار فضایی یافته‌اند، و با در نظر گرفتن قابلیت هر یک از شهرها در ارتقاء نقش و کارکرد شهری و منطقه‌ای خود، و در مرحله بعد، با در نظر داشتن قابلیت نقش‌آفرینی آن‌ها در توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک کشور، چهارده شهر بندری انتخاب گردید. رتبه‌بندی شهرهای مذکور با در نظر گرفتن ۷۲ شاخص و متغیر در قالب ۸ بُعد و مولفه (اقتصادی - تجاری؛ مدیریتی - حکومتی - سیستمی؛ فناوری اطلاعات؛ اجتماعی - فرهنگی؛ زیربنایی؛ حمل و نقل و ارتباطات فضایی؛ سیاسی - نظامی - امنیتی؛ مکانی - زیست محیطی) مورد مطالعه قرار گرفته که در ادامه به آن خواهیم پرداخت.

رتبه‌بندی و تعیین شهرهای مستعد برای توسعه شهرهای شبه‌جهانی در سواحل جنوب کشور به تفکیک شاخص‌های مربوط به ابعاد هشتگانه شهرهای جهانی

۱. شاخص‌های اقتصادی - تجاری: با عنایت بر دیدگاه‌ها و نظریه‌های مختلف در خصوص جهانی شدن و با تکیه بر آراء اندیشمندان مختلفی که در خصوص جهانی شدن شهرها و شهرهای جهانی مطالعه و پژوهش نموده‌اند، ساختارهای اقتصادی - تجاری و تحلیل و تبیین شرایط این ساختارها، نحوه هدایت و رهبری جریان سرمایه در نظام ملی و بین‌المللی می‌تواند در کانون ابعاد مختلف ایجاد شهرهای جهانی و شبه‌جهانی قرار گیرد. بررسی مطالعات مربوط به جهانی شدن شهرها بیانگر این است که با وجود ترکیبی بودن تأثیرات جهانی شدن بر شهرها، ساختار اقتصادی، بیشترین تأثیرات را بر شهرها داشته است.

با عنایت بر اهمیت ساختارهای اقتصادی در تحقق شهرهای شبه‌جهانی، چهارده شهر بندری مورد نظر از طریق بیست شاخص اقتصادی، رتبه‌بندی گردیدند. بر اساس بررسی‌های انجام گرفته، شهرهای بندری چابهار، بندرعباس، کیش، ماهشهر و قشم از نظر شاخص‌های اقتصادی -

تجاری وضعیت مطلوب‌تری نسبت به سایر شهرهای بندری سواحل جنوب دارند که این شهرها می‌توانند تحت‌عنوان کانون اقتصادی-تجاری در بین شهرهای بندری سواحل جنوب با افزایش کارکرد منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی در فرآیند قطبش فضایی اقتصاد شهری منطقه مورد مطالعه، خود را تحت‌عنوان شهرهای شبه جهانی مطرح نمایند.

۲. شاخص‌های مدیریتی - حکومتی - سیستمی: نوع ساختار مدیریتی، سازمانهای تصمیم‌گیرنده، برنامه‌ریزی، سیستم مدیریتی کلان و سطوح عالی مدیریت سیاسی و سرزمینی و همچنین دیدگاهها و ایدئولوژیهای نظام حاکم می‌تواند به‌عنوان یک تسهیل‌کننده و یا مانع مهم در فرآیند جهانی شدن، جهانی‌سازی و یا ارتقاء کارکردهای ملی و منطقه‌ای شهرها به حساب آید، بنابراین می‌توان بازتاب اساسی و فعالگر روابط جغرافیایی را در مدیران سیاسی، سیاست‌مردان، سیاستگذاران، سیستم مدیریتی و ساختارحکومتی مورد پویش قرار داد که می‌توان گفت یکی از ارکان اساسی توسعه، مدیریت سیاسی فضا و به تبع آن توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک است. بر اساس بررسی‌های انجام گرفته، شهرهای بندری بوشهر، آبادان، چابهار و بندرعباس از نظر شاخص‌های مدیریتی، حکومتی، سیستمی وضعیت مطلوب‌تری نسبت به سایر شهرهای بندری سواحل جنوب دارند. این شهرها می‌توانند با توجه به شرایط ساختار مدیریتی و سیستمی خود، نیز بهبود و توسعه ساختارهای مذکور در بین شهرهای بندری سواحل جنوب خود را تحت عنوان شهرهای شبه جهانی مطرح نمایند.

۳. شاخص‌های علمی - فناوری اطلاعات: وجود زیرساخت‌های علمی و فناوری اطلاعات مناسب، یکی از زیربنایی‌ترین عوامل و ملزومات جهانی شدن است. انقلاب فناوری اطلاعات و ارتباطات موجب شده است که ارتباط میان مردم و جوامع مختلف به‌سادگی امکان‌پذیر گشته و اثرات فضایی-زمانی آن را در جهان کنونی شاهد باشیم. این مؤلفه زمینه‌های لازم برای فشرده‌سازی زمان - مکان (به تعبیر گیدنزی) را فراهم ساخته و ابزارهای لازم برای جهانی شدن را فراهم می‌سازد. بر اساس خروجی مدل تاپسیس شهرهای کیش، قشم و آبادان از لحاظ ساختار علمی - فناوری اطلاعات دارای توان‌های بالاتر و مناسبی نسبت به سایر شهرهای ساحل جنوب کشور می‌باشد؛ لذا طبق محاسبات صورت گرفته و با در نظر گرفتن مؤلفه ساختار علمی - فناوری اطلاعات می‌توان در این شهرها زمینه لازم جهت ایجاد شهرهای شبه جهانی را ایجاد نمود.

۴. **شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی:** یکی از ابعاد مهم جهانی شدن که در مطالعات اندیشمندان مختلف مورد تاکید قرار گرفته است، بعد اجتماعی - فرهنگی و شاخص‌های مربوط به آن می‌باشد. این بُعد با بررسی‌ها و مطالعات پژوهشگران و صاحب نظران علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی به‌طور جامع‌تر و دقیق‌تر دنبال می‌گردد. در فرآیند جهانی شدن شهرها، پیرو تشدید روابط اجتماعی در سطح جهان، بالا رفتن آگاهی‌های مردمی که روی سیاره زمین زندگی می‌کنند، انسانها به درک مشترک از بشریت و جهان به مثابه یک کل رسیده‌اند، به‌گونه‌ای که به جای هویت ملی، قومی، زبانی و سرزمینی، هویت جهانی و به جای قلمروهای مختلف دولت ملت و جوامع فعلی، قلمرو واحد جهانی به‌عنوان فضای اجتماعی واحد، موضوع بحث جامعه‌شناسی جدید قرار گرفته است. بنابر خروجی‌های مدل تاپسیس و بررسی‌های انجام گرفته، شهرهای بندرعباس، چابهار، کیش و آبادان، در ابعاد اجتماعی - فرهنگی شرایط مساعدتری را در بین سایر شهرهای بندری سواحل جنوب دارند و می‌توانند با اتکا بر توانها و شرایط مساعدتر در ساختارهای اجتماعی - فرهنگی، کارکرد ملی و بین‌المللی خود را تحت عنوان شهر شبه جهانی ارتقاء دهند.

۵. **شاخص‌های خدماتی - زیربنایی:** توسعه زیرساختها، زیربناها و کارکردهای خدمات شهری از مولفه‌های مهم جهانی شدن شهرها است. این بعد از شهرهای شبه جهانی زمینه‌ها، توانها و قابلیت‌های ظرفیت‌دهی و ظرفیت‌سازی را به شهرها در زمینه‌های مختلف مانند جذب توریسم و آثار تکاثری آن، جذب سرمایه‌های بین‌المللی و افزایش نقش رهبری و هدایت جریان‌های مالی و سرمایه‌ای بین‌الملل، توسعه تجارت، تسهیل ارتباطات عوامل اقتصادی و فراهم کردن امکان فعالیت برای سازمانهای بین‌المللی و... را فراهم می‌سازد. از این حیث، در پژوهش حاضر مطابق محاسبات صورت گرفته، خروجی مدل تاپسیس بیانگر این است که در بین شهرهای بندری سواحل جنوب کشور، شهرهای بندرعباس، بندرماهشهر، کیش و چابهار از بعد خدماتی - زیربنایی شرایط مساعدتری را دارا بوده و می‌توانند به‌عنوان شهرشبه جهانی، کارکردهای ملی و جهانی خود را ارتقاء و توسعه دهند.

۶. **شاخص‌های حمل و نقل و ارتباطات فضایی:** ساختارهای حمل و نقل و ارتباطات فضایی در تسهیل جریان‌های فضایی کالا و خدمات نقش اساسی را دارد. این بعد از شهرهای شبه‌جهانی

در سطوح مقیاس‌های مختلف قابل بحث، تفحص و بررسی است. ارتباطات فضایی و سیستم‌های حمل و نقل در مقیاس درون شهری، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی. آنچه درخصوص ساختار یا سیستم حمل و نقل و ارتباطات فضایی با جهانی شدن مطرح می‌باشد. فرآیند جهانی شدن شهرها، که با کاهش محدودیت‌های جریان‌های فراملی همراه می‌باشد، باعث می‌گردد تا مقیاس روابط بین شهری و شبکه‌های شهری نیز به سطح جهانی ارتقاء یابند؛ در این میان برخی شهرها به عنوان حلقه واسط شبکه شهری ملی و جهانی عمل می‌کنند و موجب پیوند شهرهای ملی به شهرهای جهانی می‌شوند.

خروجی مدل تاپسیس بیانگر این است که شهرهای چابهار، کیش، قشم و بندرعباس از نظر شاخص‌های حمل و نقل و ارتباطات فضایی وضعیت مطلوب‌تری نسبت به سایر شهرهای بندری سواحل جنوب دارند. این شهرها می‌توانند با استفاده از توان‌های حمل و نقلی و ارتباطات فضایی در بین شهرهای بندری سواحل جنوب با افزایش کارکرد منطقه‌ای و ملی و بین‌المللی، خود را تحت‌عنوان شهرهای شبه‌جهانی مطرح نمایند.

۷. شاخص‌های سیاسی - نظامی - امنیتی: در تحلیل رگرسیونی و تعیین میزان ارتباط بین شاخص‌های سیاسی، نظامی و امنیتی و شاخص‌های شهرهای جهانی، بررسی مطالعات بیشتر بیانگر بررسی بازخوردها و بارتاب‌های جهانی شدن بر شرایط امنیت شهری و ملی می‌باشد؛ به عبارت دیگر مسیر برگشت تأثیرات جهانی شدن بر امنیت و ساختار سیاسی بررسی و مطالعه گردیده و بررسی تأثیر ثبات سیاسی و امنیت بر تحقق شهرهای جهانی و شبه‌جهانی کمتر بدان پرداخت شده است. بی‌تردید، وجود ثبات سیاسی، مقدمه ضروری و لازم برای نیل به توسعه و ارتقاء عملکرد ملی و فراملی یک شهر و منطقه محسوب می‌گردد. هرگونه کاهش امنیت، ثبات سیاسی با افزایش ریسک سرمایه‌گذاری و کاهش توسعه همراه بود و روند توسعه را به قهقرا خواهد کشید.

ساختار سیاسی، تعاملات و ثبات سیاسی با ساختار اقتصادی-اجتماعی، از سال ۱۹۴۵ میلادی، به‌طور علمی مورد توجه قرار گرفت. از این زمان دولت‌ها امنیت اقتصادی، اجتماعی و ... را به عنوان پیش فرض و لازمه توسعه ملی و منطقه‌ای به صورتی در برنامه‌های اجرایی، طرح‌های توسعه منطقه‌ای و آمایش سرزمینی خود به‌صورت پررنگ‌تر مطرح می‌سازند. با بررسی انجام

شده خروجی مدل نشان می‌دهد که شهرهای بندری کیش، قشم، چابهار و بندرعباس از لحاظ شاخص‌های سیاسی، نظامی و امنیتی توان‌های بیشتری داشته و از لحاظ برخورداری از شاخص‌های این مؤلفه، شرایط مساعدتری جهت ایجاد شهرهای شبه‌جهانی دارد.

۸. **شاخص‌های مکانی - زیست‌محیطی:** شاخص‌های زیست‌محیطی و همچنین بذل توجه به مقر و موقعیت فضایی یک شهر و نیز استقرار فضایی - مکانی آن یکی از ابعاد مهم تحلیل، شناسایی و ایجاد شهرهای شبه‌جهانی به‌شمار می‌رود. ملاحظات زیست‌محیطی پیش‌شرط تحقق توسعه پایدار جوامع می‌باشد. نگرش به آینده شهری و نسل آینده، عدالت درون و برون نسلی به وضوح توجه به توسعه پایدار در شهرهای شبه‌جهانی و محدودیت‌های زیست‌محیطی و مواجهه حکیمانه و دوراندیشانه با آن را به عرصه تصدیق می‌کشاند.

بحث رشد اقتصادی بدون ملاحظات زیست‌محیطی در هسته مطالعات توسعه پایدار قرار گرفته است. بدین ترتیب که جهانی شدن اقتصاد با رشد فزاینده‌ای همراه شده و به تبع آن رشد اقتصادی جهان را به‌دنبال دارد. این مرحله از جهانی شدن توأم با زایش مخالفان و موافقان بوده است. بدین‌سان که طرفداران جهانی شدن به رشد اقتصادی فکر می‌کنند و مخالفان نیز (طرفداران محیط‌زیست) با توسل به تجزیه و تحلیل‌های منحنی کوزنتس زیست‌محیطی و تلاش در توجیه ارتباط جهانی شدن با زوال محیط‌زیست، بر این معتقدند جهانی شدن با چنین کیفیت و سازوکاری با از بین رفتن محیط‌زیست همراه خواهد بود. بر این اساس می‌توان ارتباط متقابل شرایط محیط‌زیست و جهانی شدن را در ارتقاء ضریب زیست‌پذیری شهرها مطرح ساخت. محاسبات نشان می‌دهد که شهرهای آبادان، کیش، قشم و چابهار از نظر شاخص‌های مکانی - زیست‌محیطی وضعیت مطلوب‌تری نسبت به سایر شهرهای بندری سواحل جنوب دارند و این نشانگر آن است که این شهرها قابلیت ایجاد و توسعه شهرهای شبه‌جهانی را از نظر شاخص‌های مکانی - زیست‌محیطی داشته و می‌توانند با ارتقاء کارکرد ملی و بین‌المللی خود در ابعاد مذکور تحت‌عنوان شهر شبه‌جهانی مطرح گردند.

۹. **شاخص‌های ترکیبی:** پس از بررسی و تحلیل ابعاد مختلف شهرهای شبه‌جهانی و رتبه‌بندی شهرهای بندری سواحل جنوب، به ترکیب کلیه ابعاد پرداخته و با رویکرد ترکیبی در پی رتبه‌بندی و شناسایی شهر یا شهرهای مستعد ایجاد شهرهای شبه‌جهانی در منطقه سواحل

جنوب کشور هستیم. چنانچه محاسبات نشان می‌دهد، شهرهای چابهار، کیش، آبادان و بندرعباس از نظر شاخص‌های ترکیبی وضعیت مطلوب‌تری نسبت به سایر شهرهای بندری سواحل جنوب دارند. لذا این شهرها قابلیت ایجاد و توسعه شهرهای شبه جهانی را از نظر شاخصهای ترکیبی داشته و می‌توانند با ارتقاء کارکرد ملی و بین‌المللی خود در ابعاد مذکور تحت عنوان شهر شبه جهانی مطرح گردند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

آنچه به‌عنوان سرزمین‌های شمالی مناطق ساحلی جنوب می‌نامیم، بایستی بر اساس توان‌ها و قابلیت‌های محیطی، جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی سرزمینی و... به درستی مورد ارزیابی قرار گرفته و اولویت‌دهی و رتبه‌بندی در آمایش و تأثیرپذیری مناطق ساحلی به مناطقی اختصاص یابد که دارای توان‌های بالاتری برای ایجاد شهرهای شبه جهانی بوده و در عین حال، از توان‌ها و قابلیت‌های مناسب‌تری برای ایجاد شهرهای شبه جهانی برخوردارند. در شمال منطقه خلیج فارس به ترتیب استان‌های سیستان و بلوچستان، کرمان، هرمزگان، فارس، بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد و خوزستان قرار دارند که فاصله شهرهای ساحلی و مناطق ساحلی با مرزهای شمالی هر یک از این استان‌ها متفاوت است. این استان‌ها خود نیز از نظر توسعه‌یافتگی متفاوتند. با توجه به اینکه مناطق ساحل جنوب کشور به‌عنوان مناطق آزاد اعلام می‌گردد، طبیعی است که این سطح گستردگی منطقه آزاد در جنوب شرقی بایستی تا مرز شمالی استان سیستان و بلوچستان ادامه یافته و شهرهای با قابلیت بالاتر جهت ایجاد شهرهای شبه جهانی در این پهنه انتخاب گردند. بدین ترتیب با ارتقاء سطح توسعه و کارکردهای منطقه‌ای، ملی و جهانی شهرهای یاد شده، سطح و کیفیت زندگی مردم نیز متحول گشته و می‌توانند از ویژگی‌ها و پارامترهای مربوط به مناطق آزاد و جذب سرمایه‌ها، گسترش تجارت و در نتیجه توسعه پایدار برخوردار گردند. آثار تکاثری چنین توسعه‌ای در مناطق جنوب شرقی کشور به قدرت ملی ایران خواهد افزود و منجر به ادغام فرهنگی بیشتر، درک متقابل بیشتر بین مردم منطقه، رونق تجارت، محرومیت‌زدایی ادغام بیشتر جمعیت، افزایش جمعیت در منطقه خواهد شد و از این طریق منطقه به‌سوی امنیت و توسعه‌ی پایدار حرکت خواهد کرد.

شهرهای سواحل جنوب می‌بایست از چند بعد مورد توجه قرار گیرد؛ یکی آنکه با شکل‌گیری در شهر جهانی در این سواحل، تأثیرگذاری خود را به صورت پهنه‌ای و به‌عنوان منطقه آزاد از نظر آمایش و توسعه داشته باشند و بتوانند منابع عظیمی در نفت، کشاورزی، تجارت و توریسم بدست آورند و دوم اثرات ناشی توسعه به سایر مراکز زیستی در منطقه جنوب کشور است. سوم اثرات منطقه‌ای و فراملی آن است بدین صورت که از فضای باز اقتصادی در جنوب غرب این منطقه جهت بازکردن ژئوپلیتیک عراق نیز استفاده شود که می‌تواند هم به صلح و ثبات منطقه‌ای کمک کند و هم کشور عراق را به ایران نیازمند سازد؛ بدین ترتیب شرایط هم افزایی منطقه‌ای توسعه، پیش خواهد آمد که از طریق آن، هم شاهد توسعه اقتصادی ایران و هم عراق خواهیم بود. توجه به منطقه مورد مطالعه و ایجاد شهرهای شبه‌جهانی در جنوب غرب ایران موجب باز تولید فضایی جدیدی می‌شود که یکی از خروجی‌های مهم آن این است که هم موجب بازشدن ژئوپلیتیک عراق می‌شود و هم از لحاظ روانی و عملی کمک مطلوب و قابل توجهی به صلح و ثبات در منطقه می‌گردد؛ ضمن اینکه هر دو کشور منافع مختلفی غیر از آنچه ذکر شد، بدست خواهند آورد؛ عراق با توجه به ثروت خدادادی خود می‌تواند یکی از سرمایه‌گذاران مهم در استان خوزستان بوده که این سرمایه‌ها هم در توسعه استان نقش دارد و هم در راستای بازکردن ژئوپلیتیک عراق کمک‌های شایانی می‌نماید.

براین مبنا، پژوهش حاضر با استفاده از مدل تاپسیس اقدام به قابلیت‌سنجی، شناسایی و رتبه‌بندی شهرهای سواحل جنوب کشور، بر اساس شاخص‌ها و ابعاد مختلف شهرهای شبه‌جهانی نموده و سعی نمود تا شهرهای با قابلیت بالا برای ایجاد و توسعه این شهرها و توسعه قدرت ملی و ژئوپلیتیک ایران از این طریق تعیین و شناسایی کند. بدین منظور، نخست شهرهای مختلف، بر اساس مؤلفه‌های متفاوت و سپس بر مبنای شاخص‌های ترکیبی رتبه‌بندی گردیدند.

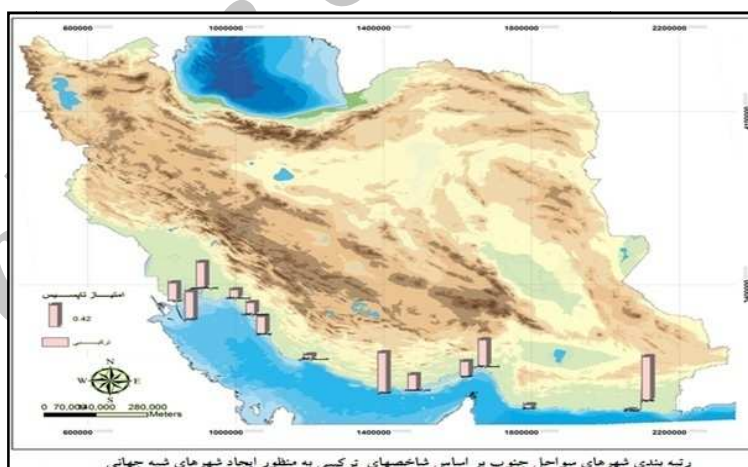
جدول ۲: رتبه‌بندی شهرهای ساحلی جنوب بر اساس شاخص‌های مختلف و

شاخص ترکیبی به‌منظور ایجاد شهرهای شبه‌جهانی

ردیف	شهر بندری	اقتصادی - تجاری	مدیریتی - حکومتی - سیاسی	علمی - فناوری	اجتماعی - فرهنگی	خدماتی - زیربنایی	حمل و نقل و ارتباطات	سیاسی - نظامی - امنیتی	محیطی - جغرافیایی	شاخص‌های ترکیبی									
	رتبه نهایی (CI)	رتبه بندی (TOPSIS)	رتبه بندی (TOPSIS)	رتبه بندی (TOPSIS)	رتبه بندی (TOPSIS)	رتبه بندی (TOPSIS)	رتبه بندی (TOPSIS)	رتبه بندی (TOPSIS)	رتبه بندی (TOPSIS)	رتبه بندی (TOPSIS)									
۱	ماهشهر	۰.۵۱۸	۴	۰.۳۳۴	۷	۰.۱۲۱	۱۰	۰.۱۶۶	۱۱	۰.۸۷۲	۲	۰.۵۷۵	۶	۰.۷۱۱	۵	۰.۴۹۷	۹	۰.۴۹۷	۵
۲	خرمشهر	۰.۱۵۳	۱۱	۰.۳۴۹	۶	۰.۶۱۰	۴	۰.۲۵۶	۱۰	۰.۴۵	۸	۰.۶۵۵	۵	۰.۴۶۶	۸	۰.۷۴۸	۵	۰.۳۴۹	۶
۳	آبادان	۰.۳۳۴	۷	۰.۶۷۵	۲	۰.۷۱۶	۳	۰.۸۱۸	۳	۰	۱۴	۰.۳۸۱	۸	۰.۶۱۲	۶	۱.۰۰۰	۱	۰.۵۳۵	۳
۴	بیلیم	۰.۲۸۹	۹	۰.۱۵۳	۹	۰.۲۳۸	۱۱	۰.۱۵۳	۱۳	۰.۳۳۲	۸	۰.۱۹۱	۱۱	۰.۱۰۰	۱۴	۰.۱۳	۱۳	۰.۱۵۳	۱۱
۵	گناره	۰.۳۰۰	۸	۰.۲۲۰	۱۰	۰.۴۶	۱۳	۰.۴۲۲	۷	۰.۳۸۶	۹	۰.۴۴۳	۱۰	۰.۳۱۳	۹	۰.۱۲۸	۱۱	۰.۲۳۰	۱۰
۶	یوشهر	۰.۳۴۹	۶	۰.۸۵۶	۱	۰.۵۲۰	۵	۰.۳۱۶	۹	۰.۵۱۹	۷	۰.۴۱۸	۷	۰.۵۵۵	۷	۰.۵۷۳	۸	۰.۳۳۳	۷
۷	گنگان	۰.۶۴	۱۳	۰.۰۷۱	۱۲	۰.۰۰۰	۱۴	۰.۱۱۱	۱۲	۰.۶۴۹	۵	۰.۱۶۶	۱۱	۰.۰۵۸	۱۳	۰.۰۷۶	۱۲	۰.۰۷۱	۱۲
۸	کیش	۰.۵۳۵	۳	۰.۴۹۷	۵	۱.۰۰۰	۱	۰.۶۵۲	۴	۰.۷۹۶	۳	۰.۹۳	۳	۱.۰۰۰	۱	۰.۹۷۲	۲	۰.۶۷۵	۲
۹	پندرگه	۰.۰۷۱	۱۲	۰.۳۰۰	۸	۰.۰۷۵	۱۲	۰.۴۷۸	۶	۰.۲۹۹	۱۰	۰.۲۷۸	۹	۰.۱۴۲	۱۲	۰.۴۳۳	۱۰	۰.۳۰۰	۸
۹	کشم	۰.۴۹۷	۵	۰.۲۸۹	۹	۰.۸۵۶	۱	۰.۵۶۶	۵	۰.۵۶۹	۶	۰.۶۹۹	۴	۰.۸۵۳	۲	۰.۹۱۶	۳	۰.۲۸۹	۹
۱۱	بندرعباس	۰.۶۷۵	۲	۰.۵۱۸	۴	۰.۴۲۴	۱۳	۰.۹۴۸	۶	۰.۹۴۸	۱	۰.۸۸۰	۳	۰.۷۱۹	۴	۰.۷۱۹	۶	۰.۵۱۸	۴
۱۲	چادگان	۰.۲۲۰	۱۰	۰.۱۵	۱۲	۰.۹۲	۱۳	۰.۰۷۱	۱۱	۰.۱۶۹	۱۳	۰.۱۶۹	۱۲	۰.۲۰۰	۱۱	۰.۶۳۴	۷	۰.۰۶۴	۱۳
۱۳	چابهار	۰.۸۵۶	۱	۰.۵۳۵	۳	۰.۱۸۷	۹	۰.۸۷	۲	۰.۷۵۱	۴	۱.۰۰۰	۱	۰.۸۴۰	۳	۰.۸۵۱	۴	۰.۸۵۶	۱
۱۴	کنارک	۰.۰۰۰	۱۴	۰.۰۰۰	۱۴	۰.۳۱۱	۷	۰	۱۴	۰.۱۳	۱۴	۰.۰۵۹	۱۳	۰.۳۳۱	۱۰	۰.۰۰۰	۱۴	۰.۰۰۰	۱۴

ماخذ: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۳

چنانچه از جدول شماره ۲ نیز مشخص است، شهرهای چابهار، کیش، آبادان و بندرعباس از نظر شاخص‌های ترکیبی وضعیت مطلوب‌تری نسبت به سایر شهرهای بندری سواحل جنوب دارند. لذا این شهرها قابلیت ایجاد و توسعه شهرهای شبه‌جهانی را از نظر شاخص‌های ترکیبی داشته و می‌توانند با ارتقاء کارکرد ملی و بین‌المللی خود در ابعاد مذکور تحت‌عنوان شهر شبه‌جهانی مطرح گردند (نقشه شماره ۲).

نقشه ۲: رتبه‌بندی شهرهای ساحلی جنوب کشور بر مبنای شاخص‌های ترکیبی

به‌منظور ایجاد شهرهای شبه‌جهانی بر اساس خروجی مدل تاپسیس، ماخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

کتابشناسی

۱. ابراهیمی‌فر، طاهره (۱۳۸۱)، الگوهای اعتمادسازی در منطقه خلیج فارس، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، تهران، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه؛
۲. اکبری، نعمت‌الله و مهدی زاهدی‌کیوان (۱۳۸۷)، کاربرد روش‌های رتبه‌بندی و تصمیم‌گیری چند شاخصه، وزارت کشور، انتشارات سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور؛
۳. ایران، زادسلیمان (۱۳۸۰)، جهانی شدن و تحولات استراتژیک در مدیریت و سازمان، انتشارات ثمر، تبریز؛
۴. بشیریه، حسین (۱۳۸۵)، جامعه‌شناسی سیاسی، تهران: نشر نی؛
۵. پور موسوی، سیدموسی؛ قورچی، مرتضی؛ رستمی، قهرمان (۱۳۹۰)، تبیین ژئوپلیتیکی کلانشهرهای جهانی تاملی بر تفاوت‌یابی مفهومی شهر جهانی و جهان شهر. فصل نامه ژئوپلیتیک، سال هفتم، شماره اول، صص ۶۹-۴۱؛
۶. پوستین‌چی، زهره (۱۳۸۷)، گذر از کمر بند شکننده: بازسازی امنیت همیارانه در خلیج فارس، فصلنامه ژئوپلیتیک اسل چهارم، شماره ۱؛
۷. حافظ‌نیا، محمدرضا؛ رومینا ابراهیم (۱۳۸۴)، تحلیل ظرفیت‌های ژئوپلیتیک سواحل جنوب شرق ایران در راستای منافع ملی (فضای مورد غفلت)، مجله جغرافیا و توسعه، صص ۲۰-۵؛
۸. حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۷۹)، مبانی مطالعات سیاسی-اجتماعی، جلد دوم، تهران، سازمان حوزه‌ها و مدارس علمیه خارج از کشور؛
۹. رابرتسون، رونالد، ترجمه: پولادی، کمال (۱۳۸۰)، جهانی شدن تنوریهای اجتماعی و فرهنگ جهانی، تهران، نشر ثالث، چاپ اول؛
۱۰. زرقانی، سیدهادی؛ رنجکش، محمدجواد؛ اسکندران، منصوره (۱۳۹۳)، دیپلماسی شهری، تحلیل نقش شهرها به‌عنوان بازیگر جدید عرصه روابط بین‌الملل. مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال پنجم، شماره بیستم، بهار ۱۳۹۳، صص ۱۸۲-۱۶۳؛
۱۱. شیخ‌عطار، علیرضا (۱۳۸۵)، دیپلماسی انرژی و امنیت ملی. انتشارات وزارت امور خارجه؛
۱۲. عزتی، عزت‌الله؛ ویسی، هادی (۱۳۸۵)، تحلیل ژئوپلیتیک و ژئواکونومی خط لوله گاز ایران - هند، فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک، سال دوم، شماره دوم؛
۱۳. مجتهدزاده، پیروز (۱۳۷۹)، ایده‌های ژئوپلیتیک و واقعیت‌های ایرانی مطالعه روابط جغرافیا و سیاست در جهان دگرگون‌شونده، تهران: نشر نی، چاپ اول؛
۱۴. نیک‌ضمیر، رضا (۱۳۸۱)، فرآیند امنیت در خلیج فارس، دفتر مطالعات؛

15. Antony. A. Cordesman. (1984), *The Gulf and the Search for Strategic Stability* Boulder col: Westview Press;
16. Gilpin, Robert (۲۰۰۰), *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press;
17. Held, D. (1997), "Globalization and Cosmopolitan Democracy", *Peace Review* Review, 9 (3), pp. 309–314;
18. Robertson, R. (1990), "Mapping the Global Condition: Globalization as the Central Concept", in M. Featherstone, ed. *Global Culture. Nationalism, Globalization, and Modernity*, London: Sage, pp. 15–3;
19. Wang, Y. M., & Elhag, T. M. S. (2006), Fuzzy TOPSIS method based on Yoon, K., & Hwang, C. L. (1985), manufacturing plant location analysis by multiple attribute decision making: Part II. Multi-plant strategy and plant relocation. *International Journal of Production Research*, 23(2), 361–370.

Archive of SID